

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ІНТЕРПРЕТАЦІЇ СУТНОСТІ КУЛЬТУРОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

У статті висвітлено теоретичні підходи до визначення сутності поняття «культурологічна компетентність». Доведено, що культурологічний підхід є одним із провідних у вихованні толерантної особистості в міжкультурному середовищі, а культурна компетентність є важливою складовою професійної компетентності сучасного фахівця.

Автори вважають, що культурологічна компетентність є важливим підґрунтям для здійснення сучасним фахівцем, особливо вчителем, якісної професійної діяльності, враховуючи традиції та здобутки світової та вітчизняної культури, які мають загальнолюдське значення. Основою культурологічної компетентності є культурологічна підготовка, що передбачає засвоєння студентами культурологічних знань і вмінь, формування ціннісних орієнтацій.

Ключові слова: фахівець, компетентність, компетенція, культурологічна компетентність.

Сучасна освіта перестає бути засобом засвоєння готових знань, а все більше стає засобом реалізації її культуротворчих функцій, формування духовно багатого особистості. Педагог ХХІ століття повинен відчувати себе суб'єктом культурно- історичного процесу, розуміти закономірності розвитку культури як процесу створення, збереження і трансляції загальнолюдських цінностей, розбиратися в традиціях, реаліях, звичаях, духовних пріоритетах своєї та інших націй; уміти спілкуватися в сучасному світі, оперуючи культурними еталонами й образами різних народів. Явище розширення кордонів міжнародної співпраці країн істотно загострило суспільну потребу у фахівцях зі сформованою культурологічною компетентністю, оскільки діяльність людини в сучасному глобалізованому, поліетнічному світі передбачає її взаємодію з культурою інших народів на різних рівнях, майже у всіх сферах. Тому в умовах сьогодення однією з найбільш актуальних педагогічних і соціальних проблем є формування культурологічної компетентності особистості.

Питання реалізації культурологічного підходу, його ролі для педагогічної теорії та практики обґрунтовується у роботах Є. Баллера, В. Біблера, Є. Бондаревської, І. Зязюна, М. Кагана, О. Рудницької, В. Сластьоніна, Н. Щуркової та ін. Аспекти культурологічної спрямованості й особистісно зорієнтований характер професійно-педагогічної діяльності

висвітлено у працях О. Андрєєва, О. Попова, Ю.Рождественського та ін. Методологічні і теоретичні проблеми культурологічної підготовки фахівця досліджуються у роботах А. Арнольдова, Л. Буєвої, І. Кефелі, І. Луцької, В. Маслова, О. Попової, Р. Розіна, Н. Сердюк та ін. Запровадженню у навчання культурологічного матеріалу в контексті діалогу культур та цивілізацій присвячено праці В. Сафонова, Л. Цурікова та ін.

Теоретичний аналіз і методичне обґрунтування змісту, методів, педагогічних умов культурологічної підготовки майбутнього вчителя здійснено у роботах В. Данильченко, М. Булигіної, Т. Іванової, Е. Ємеліна, Л. Настенко, Ю. Юрченка та ін.. Значний внесок у вивчення інтегративних тенденцій розвитку професійної компетентності фахівців зробили В. Алухіна, С. Дарушкін, Є. Верещагін, С. Гессен, І. Кауфман, В. Костомаров, Р. Ладі, І. Смоліна, З. Трумін, Т. Тюхановська, А. Холлідєй та ін. Однак у цих дослідженнях проблема культурологічної компетентності не отримала спеціального аналізу. Педагогічна наука до цього часу не дає повноцінної відповіді щодо місця і ролі культурологічної компетентності у процесі професійної підготовки фахівців з вищою освітою.

Тому мета нашої статі – систематизувати та узагальнити наукові підходи до визначення поняття «культурологічна компетентність». У сучасних вітчизняних і зарубіжних наукових дослідженнях з педагогіки обґрунтовується актуальність культуротворчої освіти у поєднанні з уявленнями про формування гуманістичного типу особистості, перехід від ідеї «освіченої людини» до ідеї «людини культури». Освіта у ХХІ столітті стає потужним механізмом формування культури соціуму, тому що вона є одним із важливих елементів і трансляторів культури як всеохоплюючого явища.

На визначальну роль культурологічного підходу у формуванні змісту освіти звертає увагу В. Сластенін. Учений вважає гуманітарну культуру «упорядкованою сукупністю загальнолюдських ідей, ціннісних орієнтацій та якостей особистості, універсальних способів пізнання й гуманістичної технології професійної діяльності» [8,с.35]. На важливості культурологічної парадигми у вихованні толерантної поведінки в полікультурному та міжкультурному середовищі, поваги до інших наголошує С. Сисоєва. Вона зазначає, що доцільним і вкрай необхідним є застосування культурологічного підходу у розв'язанні концепції змісту освіти, створенні нормативних документів щодо модернізації освіти стандартів для вищої та середньої школи [7, с. 13]. Спробу розробити педагогічну модель культуровідповідної професійної підготовки педагога-словесника здійснив Ю. Пассов. Дослідник запропонував замінити традиційну освітню парадигму (загальну та професійну) на культурологічну. Вирішенню проблем культурологічної

підготовки майбутнього вчителя присвячено дослідження Л. Настенко. Дослідниця наголошує, що культурологічна підготовка майбутнього вчителя є системою змістово-педагогічного та організаційно - методичного забезпечення процесу засвоєння студентами культурологічних знань і вмінь, детермінованих гуманістичними ціннісними орієнтаціями, ефективність функціонування якої досягається за умов гармонійної цілісності, взаємообумовленої єдності її структурних і змістових компонентів; культурологічної спрямованості, гуманітарної проблематизації, підвищення культуромісткості змісту педагогічної освіти; домінування діалогу як форми здійснення суб'єкт-суб'єктної взаємодії [2, с. 10]. Отже, вирішення всіх проблем, пов'язаних із реалізацією культурологічної парадигми, зводиться до педагогічної проблеми формування культурологічної компетентності, оскільки культурна комунікація нерозривно пов'язана з культурологічною компетентністю, сутність якої полягає в осмисленні всього цінного як в культурі свого народу, так і в інших культурах. Саме компетентнісний підхід до професійної освіти дає можливість зберегти культурно-історичні й етносоціальні цінності. Культурологічна компетентність фахівців як педагогічна проблема частково знайшла відображення в низці робіт 90-х років ХХ століття (Л. Лубишев, С. Муркін, В. Смагіна та ін.). Однак аналіз цієї компетентності як інтегративної якості особистості не отримав у цих дослідженнях систематичного висвітлення. Культурологічну компетентність як самостійний вид виокремлюють вітчизняні науковці О. Антонова, О. Дубасенюк, С. Лісова, Л. Маслак, Н. Сидорчук та ін., розглядаючи її як складову професійної компетентності, якій притаманне коло власних компетенцій, рівень сформованості яких є головним критерієм розвитку культурологічної компетентності майбутнього фахівця [5, с. 120]. Як до складової професійно-особистісного розвитку фахівця з вищою освітою ставиться до категорії «культурологічна компетентність» Н. Чигіна. Розуміючи під культурологічною компетентністю сукупність особистісних характеристик, єдність яких дозволяє людині володіти знаннями в різноманітних галузях духовної культури людства; відчувати себе об'єктом культурно-історичного процесу в сучасному світі; бути здатним до рефлексії, спілкуватися з іншими людьми, оперуючи реаліями, звичаями, образами не лише свого народу, а й інших народів Землі; розуміти закономірності розвитку культури як процесу створення, збереження й трансляції загальнолюдських цінностей [9, с. 11]. При цьому дослідниця не обмежується окремими галузями чи спеціальностями. В. Медведєва вважає, що культурологічна компетентність – це інтегративна якість особистості вчителя, здатність адекватно сприймати твори мистецтва, давати їм

самостійну оцінку, використовувати в шкільній практиці духовно-моральний потенціал культурних цінностей, що визначає характер і якісний рівень відносин між людиною та культурним середовищем, що виявляється в осягненні творів культури і мистецтва, готовності і здатності до реалізації культурологічного підходу при вивченні гуманітарних дисциплін [1, с. 8].

У сучасних публікаціях зустрічається визначення культурологічної компетентності вчителя як сукупності знань про культуру в широкому та вузькому сенсі слова, які дозволяють створити цілісну картину світу та вказати роль навчальної дисципліни, яка сприяє уточненню цієї картини, дає змогу визначити місце людини в світі та способи зміни світу з урахуванням отриманих знань [3]. Таким чином, більшість вітчизняних і зарубіжних дослідників вважають, що культурологічна компетентність – обов'язкова складова професійної компетентності вчителя іноземної мови, і розглядають її як здатність і готовність до діалогу культур, що ґрунтується на комплексі засвоєних лінгвістичних знань, умінь, навичок з іноземної мови, знанні соціокультурної системи країни, мова якої вивчається, а також історичних умов, що впливають на її становлення; краєзнавчих знань та умінь здійснювати порівняльний аналіз рідної та іноземної культури.

Однак, зважаючи на процеси глобалізації, що відбуваються майже у всіх галузях, зважаючи на поліетнічний, полікультурний характер сучасної освіти, збільшення питомої ваги процесів крос-культурної взаємодії, вважаємо, що коло фахівців, охоплених культурологічною компетентністю, значно ширше. У зв'язку з цим цінною вважаємо позицію вітчизняних науковців стосовно культурологічної компетентності (О. Антонової, Л. Маслак), які визначають її як професійно-особистісну характеристику фахівця, що передбачає його теоретичну і практичну готовність до здійснення професійної діяльності в умовах міжкультурної комунікації в іноземному професійному та соціокультурному середовищі. Поділяємо думку вчених, що культурологічна компетентність складається з мотиваційно-ціннісного, когнітивного, комунікативного і контрольного оцінного компонентів та містить сукупність професійних компетенцій, які є складовою компетентності майбутнього фахівця і допомагають не лише вирішити професійні вузькофахові проблеми засобами діалогу культур, але й сприяють професійному саморозвитку та самовдосконаленню особистості [5, с. 152]. Загальновідомо, що професійна компетентність педагога визначається обсягом компетенцій, колом повноважень у сфері професійної діяльності, які окреслюють індивідуальний стиль роботи, спосіб досягнення навчально-виховної мети, забезпечують якість і ефективність професійної діяльності. Ґрунтуючись на положеннях про компетентність і компетенції,

розглянемо роботи, присвячені культурологічній компетенції, як складовій професійної компетентності. У вітчизняній і зарубіжній педагогічній науці досить активно розв'язуються проблеми формування культурологічної компетенції у студентів вищих навчальних закладів, розкриваються окремі риси культурологічної компетенції (Є. Верещагіна, Л. Голованчук, Л. Дамен, О. Коломінова, О. Селіванова, Г. Томахін, В. Топалова, та ін.), однак значна кількість теоретичних і прикладних аспектів з'ясовані недостатньо. Культурологічну компетенцію як окремий вид виділяють М. Булигіна, О. Лукіна, Н. Поморцева, Н. Саєнко, А. Федорова. Зокрема Н. Поморцева, досліджуючи педагогічні умови формування культурологічної компетенції студентів, стверджує, що це процес, який ураховує взаємозв'язок компонентів – культурологічного, міжкультурного полікультурного. На думку дослідниці, ефективність педагогічного процесу формування культурологічної компетенції визначається організацією інтегральної гуманітарного освітнього простору, формуванням єдиного образу культури, цілісної картини світу [4, с. 7]. Як здатність і готовність до діалогу культур, що ґрунтуються на комплексі засвоєних лінгвістичних знань, умінь і навичок з іноземної мови, знання сучасної соціокультурної системи країни, мова якої вивчається, а також історичних умов, що впливали на її становлення; країнознавчі знання і вміння здійснювати зіставний аналіз рідної та іншомовної культури культурологічну компетенцію розглядає Н. Саєнко [6, с. 162.]. На думку О. Дубасенюк, культурологічна компетентність як система компетенцій містить у собі загальнокультурну, міжкультурну, соціокультурну, фахову, комунікативну та іншомовну компетенції [5, с. 163].

Підсумовуючи зазначимо, що культурологічна компетенція насамперед спрямована на усвідомлення студентом – майбутнім фахівцем – себе носієм національних цінностей, підготовку до сприйняття історії своєї країни, народу і всього людства, взаємодію між усіма людьми у пошуку вирішення глобальних проблем. Паралельно з процесом формування у майбутніх фахівців культурологічної компетенції відбувається розвиток потреби в самоосвіті та самонавчанні, загальнопланетарного образу мислення, усвідомлення відповідальності за власне майбутнє і майбутнє своєї країни. Цей процес позитивно впливає на розвиток комунікативної культури студентів, на навчання етики дискусійного спілкування та взаємодію з людьми, які дотримуються різних поглядів, оволодіння толерантними формами самовираження майбутнього фахівця в суспільстві. Вважаємо, що культурологічна компетенція певним чином характеризує процес саморозвитку особистості. Цей процес включає здатність індивіда до накопичення знань, а також певні уміння раціонально та доцільно

застосовувати ці знання, здійснюючи асоціативні взаємозв'язки між різними галузями знання. Екстраполяризуючи наведені ідеї, вважаємо, що культурологічна компетентність педагога – це інтегрована якість, яка є професійно-особистісною характеристикою фахівця, що передбачає його теоретико-практичну готовність до здійснення професійної діяльності в умовах міжкультурної взаємодії в іншомовному професійному та соціокультурному середовищі, часто іншомовному.

Культурологічна компетентність безумовно є підґрунтям для здійснення сучасним фахівцем, особливо вчителем, якісної професійної діяльності, враховуючи традиції та здобутки світової й вітчизняної культури, які мають загальнолюдське значення.

Отже, культурологічну компетентність зараховуємо до ключових компетентностей сучасного педагога, яка характеризує духовно багату особистість, здатну здійснювати професійну діяльність у поліетнічному середовищі на засадах толерантності та крос- культурної взаємодії. Таким чином, нами узагальнено і проаналізовано провідні теоретичні підходи до проблеми культурологічної компетентності майбутнього фахівця. Кожний із наведених вище підходів є актуальним і має беззаперечну цінність, оскільки розкриває багатогранність процесу культурологічної підготовки, що окреслює можливі шляхи вирішення проблеми формування культурологічної компетентності майбутніх фахівців у вищому навчальному закладі. Дослідження цих шляхів може бути здійснене в подальших наукових розвідках.

Література

1. Медведева В. В. Развитие культурологической компетентности преподавателя русского языка и литературы в системе повышения квалификации : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. пед. наук : спец. 13.00.08 «Теория и методика профессионального образования» / В. В. Медведева.– Шуя, 2011.–20 с.

2. Настенко Л. Г. Педагогічні умови культурологічної підготовки майбутнього вчителя: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» /Л. Г. Настенко. — Київ, 2002. — 20 с.

3. Панкратова О. Культурологическая компетентность учителей и ее формирование в системе взаимодействия ИПК ПРО и гимназии № 65 *Електронний ресурс+ / О. Панкратова. – Режим доступу : pier.ulstu.ru/seminar/archive/29report.doc

4. Поморцева Н. В. Педагогические условия формирования культурологической компетенции учащихся в системе интегрированного обучения : автореф. дис. На соискание науч. Степени канд. пед. наук: спец. 13.00.01 «Общая педагогика, история педагогики и образования»/ Н. В. Поморцева. – Иваново, 2002. – 20 с.

5. Професійна педагогічна освіта: компетентнісний підхід : [монографія]; за ред. О. А. Дубасенюк. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2011. – 412 с.

6. Саенко Н. А. Социокультурный компонент в содержании обучения иностранным языкам в техническом вузе //Н. А. Саенко / Соціокультурні аспекти навчання іноземних мов: Тези доп. Міжнар. наук.- практ. конф. – Тернопіль, 2004.– С. 162

7. Сисоева С. О. Развитие освіти в условиях поликультурного глобализованого світу / С. О. Сисоева // Проблеми полікультурності у неперервній професійній освіті: наукове видання; за ред. К. В. Балабанова, С. О. Сисоевої, І. В. Соколової. – Маріуполь : Ноулідж, 2001. – С. 11–18.

8. Сластенин В. А., Педагогика: инновационная деятельность / В. А. Сластенин, Л. С. Подымова. – М. : Магистр, 1997. – 224 с.

9. Чигина Н. В. Педагогическая технология формирования культурологической компетентности студентов сельскохозяйственного вуза на основе интегративного подхода : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. пед. наук : спец. 13.00.08 «Теория и методика профессионального образования»/ Н. В. Чигина. – Самара, 2009. – 21 с.

Стеценко Н.Н., Чикалова Т.Г. ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ К ИНТЕРПРЕТАЦИИ СУТИ КУЛЬТУРОЛОГИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ

В статье раскрыты теоретические подходы к определению сути понятия «культурологическая компетентность». Доказано, что культурологический подход является одним из ведущих в воспитании толерантной личности в межкультурной среде, а культурологическая компетентность является важной составляющей профессиональной компетентности современного специалиста. Авторы считают, что культурологическая компетентность является фундаментом для осуществления современным специалистом, особенно учителем, качественной профессиональной деятельности, учитывая традиции и достижения мировой и отечественной культуры, которые имеют общечеловеческое значение. Основой культурологической компетентности является культурологическая подготовка, которая предполагает усвоение студентами культурологических знаний и умений, формирование

ценностных ориентаций. Ключевые слова: специалист, компетентность, компетенция, культурологическая компетентность.

Stetsenko N.N., Chikalova T.G. THEORETICAL APPROACH TO CULTURALCOMPETENCE BASICS INTERPRETATION

The article reveals the theoretical approach to determination of «cultural competence» notion basics. It has been proved that culture-focused approach is one of the leading as for tolerant personality's education in the intercultural environment. Cultural competence is an important constituent of modern professionals' competence. It makes a set of personal characteristics which allow a person to be aware of the variety of industries' culture. Cultural approach is one of the key ways in determining the content of education, upgrading education standards. Culture-focused preparation makes a basis for cultural competence which makes the cultural knowledge and skills mastering, guiding and forming values-orientated students. Foreign language as part of foreign culture is an important means of cultural competence development . Many scientists believe that cultural competence as a system of competences includes cultural, sociocultural, intercultural, professional, communicative and foreign competence. The authors suppose that cultural studies competence is the foundation for the rialization of modern specialists, especially teaching professionals' activity, considering national cultures, traditions and world achievements which have universal significance.

So cultural competence is one of the main competences of the modern teacher characterized as a rich personality, able to carry out professional activity in a polyethnic environment based on principles of tolerance and cross-cultural cooperation. Key words: specialist, competence, cultural competence.

Педагогічний альманах: [зб. наук. праць / редкол. В.В. Кузьменко (голова) та ін.] – Херсон : КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2014. – Вип. 23. – С.208-213.